

Література

1. Алексеевко Г. Динаміка власних імен мелітопольців (на прикладі ХХ століття) / Г. Алексеевко // Урок української. – 2004. – №10. – С.26-32.
2. Буга Т.В. Динаміка особових імен Центральної Донеччини (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01./ Т.В.Буга. – Донецьк, 2010. – 20 с.
3. Касим Е.Ю. Именник украинского населения Одесщины со второй половины ХІХ по 80-е гг. ХХ в.: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Касим Елена Юрьевна. – Ужгород, 1986. – 208 с.
4. Кравченко Г.В. Динаміка українського іменника м.Донецька з 1890 по 1990-і роки: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. / Г.В.Кравченко. – Донецьк, 2000. – 19 с.
5. Медведєва О.Ю. Частотний чоловічий іменник Українського Придунав'я / О.Ю.Медведєва // Науковий вісник Ізмаїльського педагогічного інституту: [зб. наук праць]. – Ізмаїл, 1998. – Вип.5. – С.30-35.
6. Медведєва О.Ю. Динаміка особових імен мешканців Українського Придунав'я (на матеріалі Кілійського та Болградського районів Одеської області): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. / О.Ю.Медведєва. – Одеса, 2001. – 19 с.
7. Свистун Н.О. Именник м.Тернополя (за даними ЗАГСУ 1999 р.) / Н.О.Свистун // Наукові записки. -Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2000.- Вип.2. – С.116-118.
8. Свистун Н.О. Динаміка антропонімікону м.Тернополя ХІХ-ХХст.: автореф. дис. ...канд. філол. науки: 10.02.01 / Н.О.Свистун. – Чернівці, 2006. – 20 с.
9. Скорук І.Д. Динаміка антропонімікону м.Луцька в ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / І.Д.Скорук. – К., 1999. – 16 с.
10. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: словник-довідник / Л.Г.Скрипник, Н.П.Дзятківська. – К.: Наукова думка, 2005 – 335 с.
11. Суперанская А.В. Ударение в собственных именах в современном русском языке. – М.: Наука, 1966 – 259 с.
12. Черноус О.В. Динаміка особових імен м.Кіровограда у ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О.В.Черноус. – К., 2011. – 20 с.
13. Шевчук Л.В. Динаміка найуживаніших чоловічих імен мешканців сіл центральної частини Одеської області / Л.В. Шевчук // Мова. Науково-теоретичний часопис. – Одеса: Астропринт, 2012. - №18. – С.150-153.

С. П. Павелко,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра украинского языка

ОСОБЕННОСТИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЧАСТИ ИМЕННИКА Г. КОСОВА

В статье анализируются частотные мужские имена, которые функционировали в антропонимиконе г.Косова Ивано-Франковской обл. с 1951 по 2000 гг. Материал, собранный путем сплошной выборки, позволил объективно проследить качественный и количественный состав этой группы антропонимов.

Ключевые слова: личное имя, антропоним, оним, именник, функционирование, частотность, антропонимная динамика.

S. P. Pavelko,

Odessa National I. I. Mechnikov University,
Department of the Ukrainian language

THE FEATURES THE CENTRAL PART OF NOUNS IN KOSIV TOWN

The article is dedicated to the research of the frequently used male names, which had functioned in the anthroponomical system of the town of Kosiv the Ivano-Frankivsk region from 1880 till 1950. The material collected by means of continuous sample has permitted to follow objectively the qualitative and quantitative composition of this group of anthroponyms.

The analysis was done on the five time slices. All the male names that got into the frequency ones during the studied period were found. The proportion of this group of onyms during all periods was found. The qualitative changes in the category of frequency names are learned on each chronological slice.

Anthroponymicon of Kosiv from the middle of the 20th century is characterized by increasing repertoire of names. It influenced on the qualitative and quantitative structure of the names. For a period of fifty years the list of the studied category of onyms was constantly changing. The specific weight of fund of frequency lexemes increased steadily. In 1951-1960 it was 22.34%, in 1961-1970 – 27.16%, in 1971-1980 – 29.75%, in 1981-1990 – 35.03%, in 1991-1998 – 36.65%. However at the end of the 19th century this process was also characterized by a rising rate, but the concentration of names was significantly different – in 1880-1890 it was only 6.07%, the set of lexemes was also different. Despite all the changes the frequency names cover a large part of carriers and provide quantitative and qualitative continuity of the repertoire.

Key words: personal name, anthroponym, onym, names, functioning, frequency, anthroponymic dynamics.

УДК 159.923:371.8(477.74)

Г. В. Сенник,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
старший викладач кафедри української мови

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

Прізвиська є найбагатшим та найрізноманітнішим антропонімічним класом. Вони виникають у невеликих закритих колективах, де люди постійно спілкуються. Неофіційні іменування школярів становлять значний зріз антропонімічного простору, який за кількістю іменувань поступається лише прізвищам. Аналіз

шкільних прізвиськ дає можливість говорити про специфіку дитячого мислення, про особливості дитячих асоціацій у процесі творення неофіційного імені. У статті визначено основні групи мотиваторів, на основі яких виникають шкільні прізвиська (особливості зовнішності, поведінки та ін.).

Ключові слова: неофіційні іменування, прізвиська школярів, мотивація, відапелятивне прізвисько, відантропонімне прізвисько.

Прізвиська як різновид власних назв виступають як один із показників культури мовлення молодшої людини та культури особистості. Дитяче суспільство є базою для того, щоб дитина комфортно для себе почала адаптуватися в соціумі. Залежно від того, як складаються стосунки між дитиною та дорослими, між дитиною та її ровесниками, а також від мікроклімату в колективі, у дітей активізуються певні особистісні властивості, виникає потреба у формуванні нових рис характеру, особливостей поведінки. Динаміка побутування прізвиськ у різних вікових групах є певним показником соціалізації, зокрема – оволодіння молодшою людиною культурою мови, розвитку культури особистості, тому що соціалізація і є виявом цих загальних вимог. Невід'ємний інструмент соціалізації – комунікація – неможлива без мовного спілкування. Молодіжна мова, або сленг, є найцікавішим лінгвістичним феноменом, побутування якого обмежене не тільки певними віковими, а й соціальними, тимчасовими, просторовими рамками [6: 36].

Школа є тим місцем, де найактивніше утворюються та використовуються прізвиська. Як правило, прізвиська функціонують у вузькому колективі, де найчастіше фігурують однакові імена, а для організації комунікативного процесу потрібні особливі видільні знаки. Про знакову природу таких онімів писав В. Никонов: шкільні прізвиська – це прізвиська, “які приклеюють школярі своїм однокласникам і вчителям... умовний знак малецької корпорації” [4:22].

Мета статті – дослідити прізвиська школярів села Першотравневе Комінтернівського району Одеської області. Об'єктом дослідження стали прізвиська, зібрані методом анкетування, проведеного у НВК «Першотравнева ЗОШ І-ІІІ ст.-лицей» серед учнів середніх і старших класів. Нами проаналізовано близько 160 неофіційних іменувань.

Якщо неофіційним іменуванням дорослого населення міст та сіл України вже присвячено ряд наукових досліджень (Закарпаття – П. Чучка, Бойківщини – Г. Бучко та Д. Бучко, південно-східної України – В. Познанська, Луганщини – Н. Федотова, Наддніпрянщини – І. Сухомлин, В. Чабаненко, Полтавщини – Л. Кравченко, Гуцульщини – М. Лесюк, Б. Близнюк, Покуття – Н. Вирста, Г. Ліщинська, Західного Полісся – Г. Аркушин, Н. Шульська, Середнього Полісся – І. Козубенко, Наддністрянщини – Р. Остап, Тернопільщини – О. Вербовецька, Розточчя – О. Марочкіна, Львівщини – М. Наливайко), то антропонімична творчість школярів тільки починає потрапляти в поле зору українських науковців (А. Чучвара [7], М. Наливайко [3]).

Прізвиська, які відображають внутрішній світ людини, риси її характеру, ґрунтуються як на прямій, так і на образній номінації. В кожному такому прізвиську наявна не лише якісна характеристика іменованого, а й оцінка цієї якості щодо стійких морально-етичних норм колективу. Серед прізвиськ, що характеризують

особистісні риси людини (особливо школяра), домінують пейоративні прізвиська (слова і словосполучення, що виражають негативну оцінку чогось або когось, несхвалення та осуд, іронію).

Різні стадії життя диференціюють антропонімформули номінації та ідентифікації особи в колективі [2: 38-44]. З. Нікуліна, порівнюючи прізвиська дорослого населення та дітей, зазначає, що індивідуальні прізвиська дорослих та школярів неоднорідні, їх можна поділити на три групи, які протиставляються в семантичному відношенні:

1. оцінно-характеризувальні – ті, що характеризують особу за якоюсь її індивідуальною ознакою (зовнішньою або внутрішньою);

2. генесіонімичні – характеризують особу, вказуючи на когось із родичів;

3. відпрізвисьцеві – не характеризують, а лише називають особу.

В обох вікових групах (середні і старші класи) представлено всі три групи прізвиськ, але особи різного віку виявляють вибірковість у способах характеристики денотата. Якщо прізвиська оцінно-характеризувальні та генесіонімичні однаково представлені в обох вікових групах, то відпрізвисьцеві рідко використовуються для іменування дорослих.

Відпрізвисьцеві прізвиська – це специфічна дитяча антропонімична категорія. Проте під впливом фактору віку кількість їх із класу до класу зменшується [5:124]. Наш матеріал дає можливість твердити, що школярі 5 – 8 класів виявляють більшу фантазію, шукають чогось незвичайного, яскравого (*Горинич* – палить, *Кочегар* – смаглявий), а учні 9 – 10 класів частіше утворюють прізвиська від власних назв іменований (*Крис* від Христіна, *Белка* від Бельченка).

Характеризуючи особливості мови школярів, Л. Крисін писав: «...Підліткам притаманне прагнення до гри, що йде ще з дитинства. Підліток експериментує із словом, деформує його, а інколи переосмислює, вставляючи словосполучення, яких воно не потребує. На принципі цієї гри і побудований шкільний жаргон. У ньому нема «тиранії правил», тому той, хто говорить, часто користується скороченнями, спрощує слова і цілі сполучення, максимально використовуючи всі можливості, які надає система національної мови...» [1:88].

Отже, аналізуючи індивідуальні прізвиська школярів, групуємо їх у два розряди за походженням – відапелятивні та відантропонімні.

Відапелятивні прізвиська (31 % від усіх зібраних антропонімів). У цій групі найчастотнішими є оніми, мотивовані:

– *особливостями зовнішності* носія. Такі прізвиська часто є образливими для носія, оскільки у них широко використовуються експресивні засоби мови, в тому числі й такі засоби художнього зображення, як метонімія, алегорія, гіпербола, метафора, іронія [8: 26]: *Паяльник* (смаглявий), *Очкарик* (носить окуляри), *Хоботяшка* (дівчина високого зросту з великим носом), *Шпала* (високий), *Нігер* (смаглявий), *Гусь* (носить кепку), *Гном* (малий), *Кабан*, *Хряк* (повний), *Вулдирь* (обличчя з прищами), *Одуван* (білявий), *Лотух* (великі вуха), *Пончик* (товстий, гладкий), *Карен* (стрижка каре) *Спічка* (худа), *Головастик* (велика голова), *Стоматолог*, *Криса* (великі зуби). Лише деякі прізвиська мотивуються лексемами, що характеризують носія позитивно: *Ромашка* (білява), *Зая* (від зайчик). Більшу кількість «злих онімів» дослідники дитячої психології пояснюють тим, що саме в

13-14 років у дітей формується характер і в цьому віці вони бувають жорстокі та брутальні;

– *особливостями поведінки, характеру носія: Барига* (любить випити); *Мишка* (тиха), *Человек-Разум* (не хоче вчитися), *Карась* (любить купатися), *Циркуль* (крутько), *Змій* (злий), *Псих* (запальний), *Філософ* (любить багато читати), *Равлик* (тиха, повільна);

– *особливостями мовлення носія*. Такі іменування найчастіше вказують на різні дефекти мовлення, акцентують на словах-паразитах, на неправильно вимовлених словах: *Шість* (вимова цифри 6), *Тормоз* (повільно розмовляє), *Дефект*, *Логопед* (не вимовляють «р»), *Спринтер* (швидко розмовляє), *Вот*, *Скажи* (слова-паразити);

– *вчинками, пригодами носія: Гітс* (часто ламав руку), *Чупа-чупс* (у шкільному КВК отримала роль цукерки), *Снайпер* (у тирі стріляє краще усіх);

– *вподобаннями, звичками носія: Гризун* (гризе ручки чи олівці на уроці), *Хома / Хом'як* (дуже любить печиво), *Бублик* – любить бублики, *Дельфін* (добре і швидко плаває), *Цуцик* (любить свого собаку і часто з ним гуляє), *Хакер* (добре знає комп'ютер), *Капітан* (цікавиться кораблями).

Є кілька прізвиськ, які учні присвоїли собі самі, нічим це не мотивуючи: *Водоросля*, *Ляля*, *Мушка*, *Авто*, *Музикет'юор*, *Фунтік*.

Відантропонімі прізвиська складають найбільшу частину серед виявлених іменуваних школярів (57%). Такі прізвиська мотивовані:

– *видозміною прізвища: Морозильник* від Морозов, *Бедя* – Безродний, *Мартишка* – Мартинецький, *Смулі* – Смульська, *Олень* – Олійник, *Медик* – Мединська, *Загородка* – Загороднюк, *Кізяк* – Козак, *Качан* – Кичак, *Самогон* – Макогон, *Антенна* – Антонов, *Піца* – Копіца, *Кім* – Кімаковська, *Кіндрат* – Шкондрашов, *Квачик* – Кваща, *Коко* – Кононенко, *Турбо* – Тирба, *Глюк* – Гладченко, *Укус* – Окус, *Шева* – Шевців. Більшість цього типу іменувань утворюється шляхом усічення мотивуючої основи. Зустрічається також прізвисько, що виникло на основі асоціації, викликаной семантикою слова, – *Помідора* від прізвища Краснюк;

– *видозміною імені: Єгер* – Ігор, *Ед* – Едуард, *Славутич* – Славик, *Сонечко* – Соня, *Артик* – Артур, *Касяня* – Олександра, *Шваня* – Ваня, *Крісті* – Христина, *Сіма* – Максим, *Кульон* – Микола (Колян); а також із другим римованим компонентом: *Лорка-Хлорка*, *Юлька-Тюлька*, *Ліза-Підліза*, *Антон-Батон*;

– *іменем чи прізвищем відомих осіб, співаків, героїв кінофільмів, мультфільмів: Чапай* (по батькові – Василь Іванович), *Мадонна* (фанатка співачки), *Петросян* (знає багато анекдотів), *Азіров* (розмовляє суржиком), *Ксена* (схожа на героїню фільму), *Покімон*, *Губка-Боб* (улюблені мультфільми), *Понка* (має писклявий голос, як у героїні мультфільму);

– *назвами товарів з рекламних текстів: Орбіт* (весь час щось жує), *Блендамед* (має великі зуби), *Торчин* (носить коротку стрижку), *Десант* (полюбить пиво).

Серед записаних прізвиськ є кілька онімів, мотивацію яких учні уже не пам'ятають: *Беник*, *Резя*, *Нюрка*, *Гера*, *Горобець*, *Гірчиця* (7%).

Отже, ми зробили лише перший крок до аналізу великого та цікавого шару таких неофіційних антропонімів, як шкільні прізвиська Одещини. Адже ця категорія

онімів є дуже динамічною, живою, постійно змінюється, постійно поповнюється новими мотиваційними групами, цікавими словотвірними моделями, які заслуговують на вивчення та виокремлення регіональних особливостей творення імені школярами.

Література

1. Крысин Л. П. Социальное расщепление языка / Л. П. Крысин // Дошкольное воспитание. – М., 1974. – №4. – С. 85-89.
2. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 1999. – 248 с.
3. Наливайко М. Я. Сучасні прізвиська школярів / М. Я. Наливайко // Нова філологія. – 2004. – № 1 (20). – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – С. 109-113.
4. Никонов В. А. Имя и общество / В. А. Никонов – М.: Наука, 1974. – 280 с.
5. Никулина З. П. О специфике индивидуальных прозвищ разных возрастных групп (на материале отфамильных местных прозвищ) / З.П. Никулина // Проблемы лексикологии, фразеологии и лексикографии сибирских говоров. – Красноярск, 1975. – С.122-127.
6. Родина Н. А. Современные детские и молодежные прозвища: структурно-семантический и функционально-динамический аспекты: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук:10.02.01 – русский язык / Н. А. Родина. – Смоленск, 2014. – 23 с.
7. Чучвара А. Кореляція мова · вік: нові аспекти опису школяра на матеріалі неофіційного іменника / А. Чучвара // Мова і суспільство. – 2012. – Випуск 3. – С. 59–67.
8. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.661 / Чучка Павло Павлович. – Ужгород, 1970. – 36 с.

А. В. Сенік,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
кафедра украинского языка

ОСОБЕННОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ШКОЛЬНОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Прозвища являются самым богатым и разнообразным антропонимическим классом. Они возникают в небольших закрытых коллективах, где люди постоянно общаются. Неофициальные именованья школьников представляют значительный срез антропонимического пространства, который по количеству именованья уступает только фамилиям. Анализ школьных прозвищ дает возможность говорить о специфике детского мышления, об особенностях детских ассоциаций в процессе создания неофициального имени. В статье определены основные группы мотиваторов, на основе которых возникают школьные прозвища (внешность, поведение и др.).

Ключевые слова: неофициальные именованья, прозвища школьников, мотивация, отапельлятивное прозвище, отантропонимное прозвище.

FEATURES OF THE PERSON'S IDENTIFICATION IN THE SCHOOL COMMUNITY

Nicknames are the richest and most diverse anthroponomical class. They occur in small closed communities, where people have constant communication. Informal naming of the students make up a significant slice of anthroponomical space, that yields by number of naming may be only to last names. This type of dumb is with a great range of colors - from endearing to derogatory. And even though most of the negative attitude of the students towards themselves nicknames, the use and creating of new nicknames do not decrease. Analysis of school nicknames enables to talk about the child's specifics of thinking, about the features of children's associations in the creation of an informal name. Determined, however, and social processes that influence to the formation of the child. In this article, we define the main motivators group on the base of which the school nicknames appears. There are most of describing attributes and associations, which ensures informal dumb, fixed signs on the specifics of appearance, behavior related to the nature of the child, the similarity with known figures associated with computer terminology products advertised in the media, naming favorite cartoon characters, and identifiers that indicate a situation that was important in the life of the carrier. Nicknames of the school age group may contain a number of any individual features on its base. Moreover, most identifiers are one-word naming. This, in our opinion, is due, firstly, to a particular way of the students thinking, and secondly, the semantic characteristics of the object category. Children see one of the feature, isolate it and assess carrier by it.

Key words: informal naming, student's nicknames, motivation, anthroponymous derived nickname, appellative derived nickname.

УДК [811.161.1+811.161.2]'246.2/.3'282'373.613/.74(477.74-25)

Є. М. Степанов,
д-р філол. н., проф., Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, завідувач кафедри російської мови

УКРАЇНСЬКИЙ КОМПОНЕНТ У ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ РОСІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ ОДЕСИ

У статті встановлено напрями і ступінь впливу української мови на лексико-фразеологічну систему російського мовлення Одеси, визначено місце та роль українського компонента в етнічному макрокомпоненті цього ідіому. Риси, зумовлені українськомовним впливом, мають різну частотність уживання. Регулярним є вживання

українізмів з архісемами 'людина', 'побут', 'праця', 'їжа', 'тварина', 'рослина', назв географічних і астрономічних об'єктів, номенклатурних найменувань, демінутивів. Поширеними є також дієслова з архісемами 'пересування' та 'поведінка', іменники і прикличники з архісемою 'міра', службові слова, вигуки. Фразеологічні українізми відтворюються цілком або компонентно в контамінованих російсько-українських фразеогібридах. Етнічна маркованість українізмів здійснюється у російському міському мовленні одеситів лексичним, словотвірним, граматичним і позамовним способами. Метою вживання українізмів часто буває посилення емоційної виразності мовлення.

Ключові слова: лексична система, фразеологізм, російське міське мовлення, російсько-українська двомовність, українізм, етнічний макрокомпонент, Одеса.

Дослідження особливостей функціонування російської лексико-фразеологічної системи в лінгвокультурному просторі міста Одеси дозволяє розрізнити варіанти реалізації денотативних і конотативних сем окремих лексичних і фразеологічних одиниць російської мови, а також фіксувати використання іншомовних лексичних і фразеологічних запозичень. Функціонування російської лексико-фразеологічної системи у російському мовленні Одеси (далі – РМО) відображає особливості діалектичного розвитку лексичного та фразеологічного семіозису в умовах перетину мовних картин світу, культурних та історико-міфологічних традицій різних національних груп, їх внутрішнього рефлексивного досвіду в обмеженому ареалом міста соціальному, економічному, природному, часовому просторі, що об'єднує ці групи. Одиниці, які акумулюють міську підсистемну семантичну специфіку, проявляються у чотирьох взаємодіючих макрокомпонентах (макрополях): етнічному, економіко-соціальному, географічному й урбаністичному.

Мета даної статті – встановити напрями і ступінь впливу української мови на лексико-фразеологічну систему РМО, визначити місце та роль українського компонента в етнічному макрокомпоненті РМО.

Етнічний макрокомпонент є одним із провідних у формуванні особливостей реалізації російської мовної системи в полілінгвокультурному просторі Одеси. Багатосторонні взаємини росіян, українців, євреїв, греків, італійців, поляків, німців, французів, молдован, болгар, вірмен, гагаузів і деяких інших етносів у цьому міському просторі призводить до появи міжетнічної міської субкультури, оригінальним відображенням якої є особливості творення, трансформації та функціонування у РМО слів і фразеологізмів з етнічним компонентом [4 : 191–292]. Епізодичність спостережень за цим процесом із сер. XIX ст. не дає змоги зафіксувати та відтворити всі підсистемні відхилення. Проте функціонування окремих груп запозичень (у тому числі гібридів і кальок), словотвірних моделей, фразеотрансформів, які, потрапивши в усну комунікацію, на сторінки рукописів, друкованих видань, віддзеркалює в діахронічній проекції специфіку РМО, надаючи можливість здійснити визначену мету.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить про те, що етнічна маркованість лексичних і фразеологічних одесизмів здійснюється різними способами: *лексичним*, при якому використовується запозичена одиниця або слово з етнічною архісемою; *словотвірним*, при якому в лексичних гібридах використовуються словотвірні засоби, властиві російській та іншим мовам; *граматичним*, при якому слово або